

УДК 321+323.2+324+328

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.56.31>

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ КИЄВА, ЛЬВОВА, ОДЕСИ ТА ХАРКОВА

Степан Рішко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті проаналізовано вплив повномасштабної російсько-української війни на трансформацію локальних політичних режимів (їхньої політичної, економічної та суспільної складових) у містах Київ, Львів, Одеса та Харків. Проаналізовано вплив зміни політичного режиму у загальнонаціональному контексті на локальний рівень формування порядку денного в містах, узагальнено зміни режимів у контексті прозорості та підзвітності, зазначено про вплив терміна повноважень міських голів на функціонування локальних політичних режимів, окреслено і деталізовано зміни у функціонування міських рад Києва, Львова, Одеси та Харкова, а також досліджено особливості впливу великого бізнесу на локальні режими та зміни суспільно-політичних поглядів у містах. Акцентовано увагу, що інституційні та процедурні особливості і норми воєнного часу точно матимуть вплив на повоєнну відбудову, демократизацію і продовження реформи децентралізації влади. Доведено, що міські голови Києва, Львова, Одеси та Харкова залишаються основними акторами публічних політик своїх міст завдяки накопиченню політичних, адміністративних і фінансових ресурсів упродовж тривалого перебування на посадах. Проліюстровано, що міським головам значно важче зберігати постійну чи ситуативну більшість у міських радах, зважаючи на зменшення кількості депутатів та інші фактори. Встановлено, що містам потрібно буде формувати нові стратегії повоєнної відбудови в умовах, коли зменшуються обсяги місцевих бюджетів через інфляцію, а місцевий бізнес витратив значну частину капіталу внаслідок війни. Додатково виокремлено зміни суспільно-політичних поглядів у Києві, Львові, Одесі і Харкові. Аргументовано, що жителі цих міст виявили високий рівень консолідації на початку війни, який допоміг встояти. Однак зазначено, що рівень підтримки центральної та локальної влади поступово зменшується й що суспільно-політичний запит на продовження демократизації і децентралізації влади надалі будуть визначальними у трансформації локальних режимів.

Ключові слова: політичний режим, локальний політичний режим, російсько-українська війна, демократизація, децентралізація влади.

Постановка проблеми. Більше, ніж за два з половиною роки повномасштабної російсько-української війни і десять років збройної агресії РФ проти України (анексія Кримського півострова; утворення ДНР і ЛНР як російських проксі-сил; гібридна фаза війни з частковим використанням регулярних російських військових формувань) стало цілком очевидно, що зараз в Україні відбуваються кардинальні суспільно-політичні зміни. Одночасно з іншими процесами відбувається трансформація політичного режиму на національному та локальних рівнях.

Ми концептуалізуємо локальні політичні режими як сукупність стійких інституційних та поведінкових особливостей, які визначають «правила гри» та стратегію розвитку компактно обмеженої у просторі території зі значною густотою населення, представницькими політичними інститутами базового рівня (органи місцевого самоврядування – ОМС),

значною економічною активністю та ресурсами у процесі взаємодії між акторами, а також інститутами цього простору у трикутнику «влада – бізнес – громадянське суспільство».

Київ, Львів, Одеса і Харків – це найбільші українські міста у різних регіонах країни, які мають істотний вплив на визначення політичного та економічного розвитку держави. Вибір міст для аналізу зумовлений відмінностями географічних, історичних, соціально-політичних, економічних чинників, які визначають особливості формування публічних політик у цих містах. Аналіз трансформації, а у деяких аспектах й деформації, локальних політичних режимів у цих містах в умовах повномасштабної війни із РФ потрібен задля можливості прогнозування повоєнної відбудови. Оразу декілька ґрунтовних політологічних досліджень підтверджують, що інститути та правила воєнного часу мають сильний вплив на майбутній розвиток держави. Тому розвиток цієї проблематики цілком важливий і актуальний та дозволить виявити, деталізувати й порівняти вплив російсько-української війни на хід функціонування локальних політичних режимів у Києві, Львові, Одесі та Харкові.

Аналіз останніх досліджень. В Україні активізація прикладних досліджень локальних політичних режимів спостерігалася у 2016–2019 роках. Значний внесок у розвиток напрямку тоді заклали Т. Бевз, М. Горбатюк, М. Кармазіна, О. Зорич, Н. Ротар, В. Яремчук, А. Ясінська. Втім, відтоді кількість наукових публікацій у цій сфері сильно зменшилась. У 2021 р. було опубліковано тільки одне комплексне дослідження В. Гнатюка (стосувалось субнаціонального виміру). За 2022–2023 рр. було опубліковано тільки три дослідження регіональних еліт, які були обмежені у часі вивчення до 2022 року.

Наукових праць, які стосуються дослідження головно впливу повномасштабної російсько-української війни на функціонування локальних режимів наразі взагалі немає. Станом на сьогодні, опубліковано тільки авторські тези у яких коротко окреслено перебіг реформи децентралізації під час війни, визначено аспекти деформації локальних політичних режимів, а також сформовано декілька гіпотез трансформації локальних політичних режимів після війни [1; 2; 3].

На противагу, ситуація з дослідженням політичного режиму у національному контексті дещо краща. Тут вагоме місце має монографія «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни», видана у ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України [4], а також щорічні і щомісячні аналітичні підсумки й прогнози від Центру Разумкова [5]. Джерельною базою для розгляду цієї проблеми також є: 1) окремі рішення міських рад Києва, Львова, Одеси і Харкова; 2) результати всеукраїнських муніципальних опитувань від IRI; 3) дослідження проекту «Transparent cities»/«Прозорі міста»; 4) останні дані з проекту «Свобода у світі» від організації «Freedom House»; 5) публікації ЗМІ, громадських організацій та інших неурядових установ, котрі стосуються сфери аналізу місцевих політик у Києві, Львові, Одесі та Харкові.

Метою статті є порівняльний аналіз трансформації локальних політичних режимів у Києві, Львові, Одесі і Харкові під впливом повномасштабної російсько-української війни із 24 лютого 2022 року до моменту написання цього матеріалу (вересень 2024 року). При цьому, в науковій розвідці поставлено завдання проаналізувати три складові трансформації локальних політичних режимів, зокрема політичну, економічну та суспільну.

Виклад основного матеріалу. Локальні політичні режими функціонують та трансформуються під впливом загальнодержавного контексту. Тому на початку ми коротко охарактеризуємо загальні зміни політичного режиму в Україні перед та вже під час повномасштабної російсько-української війни.

Загальне розуміння трансформації політичного режиму України найкраще аналізувати завдяки індексам і проектам «Свобода у світі» і «Нації у транзиті», які досліджує

і готує неурядова організація «Freedom House». У таблиці 1 наведено показники обох індексів у період 2016-2023 рр.

Таблиця 1

Динаміка показників політичного режиму в Україні згідно з дослідженнями організації «Freedom House»

Індекс	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Свобода у світі	61/100	62/100	60/100	62/100	60/100	61/100	50/100	49/100
- політичні права	25/40	26/40	26/40	27/40	26/40	26/40	22/40	21/40
- громадянські свободи	36/60	36/60	34/60	35/60	34/60	35/60	28/60	28/60
Нації у транзиті	40/100	39/100	39/100	40/100	39/100	39/100	39/100	40/100

* У проєктах показники кожен раз розраховуються за минулий рік. Тобто значення індикатора у 2024 р. – це висновок за 2023 рік. У індексі «Свобода у світі» окремо виділено дві категорії індикаторів: політичні та громадянські свободи.

Джерела: 1) Freedom in the world. Freedom House. 2) Nations in transit. Freedom House.

За рік після повномасштабного вторгнення РФ індекс політичного режиму України згідно з проєктом «Свобода у світі» зменшився на 11 балів. За підсумками 2023 р. індекс зменшився ще на 1 бал. Попри війну Україна надалі залишається у категорії «частково вільних» країн. При цьому, дещо більше зменшились показники громадянських свобод. Індекс «Нації у транзиті» не змінився. Від 2022 р. зменшився показник свободи ЗМІ, проте покращились показники незалежності судів, антикорупційної діяльності та громадянського суспільства.

За понад два з половиною роки від початку повномасштабної війни варто виділити ключові фактори, які впливають на трансформацію політичного режиму України: 1) запровадження правового режиму воєнного стану, що посилює роль виконавчої влади; 2) фактичне посилення повноважень президента та його офісу в трикутнику «глава держави – парламент – уряд»; 3) вразливість судової гілки влади від різного роду «тисків» та корупційних явищ; 4) інституційна слабкість опозиції; 5) припинення діяльності низки проросійських політичних партій, зокрема «ОПЗЖ» і «Партії Шарія»; 6) зменшення впливу фінансово-промислових груп, зокрема через великі економічні збитки; 7) кількісні та якісні зміни стану і впливу громадянського суспільства, посилення його ролі, розвиток горизонтальних зв'язків, зростання підтримки євроатлантичної інтеграції та демократизації. У червні 2021 р. 53,6% українців вважали демократію оптимальною формою режиму, у вересні 2022 – вже 68,3%, а у травні 2023 р. – 73% [4, с. 11–13, 26–28, 94–96, 188, 309–310].

За час війни тенденції до нівелювання попередніх здобутків демократизації і децентралізації влади посилюються. Є ознаки стримування публічної активності опонентів, монополізації інформаційного простору, проявів корупції на високих рівнях [5, с. 30]. У регіональній політиці держави в умовах війни також можна виявити кілька суперечностей: 1) декларування продовження реформи децентралізації, але посилення центральної влади через обласні військові адміністрації; 2) намагання послабити вплив ОМС на містобудівний процес; 3) передача 60% військового ПДФО з бюджетів територіальних громад до державного; 4) посилення Офісу президента на ОМС через збільшення впливу Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України, завдяки якому центральна влада намагається послабити політичну роль Асоціації міст України.

Війна із РФ разом з рішеннями для забезпечення стійкості держави з одного боку, та євроінтеграційний рух, з іншого, породжують стан дихотомії, вимагають поєднувати

почасти взаємовиключні та вичерпні механізми й процеси. У таких умовах дуалізм влади на локальному рівні між центральною владою й ОМС може тільки посилюватися, подекуди навіть всупереч реформі децентралізації влади [4, с. 121, 151–154].

Політична складова трансформації. Аналіз різних змін, які відбуваються у локальних політичних режимах Києва, Львова, Одеси та Харкова під впливом війни, варто розпочати із огляду результатів проєкту «Transparent cities»/«Прозорі міста». На жаль, це єдиний довготривалий проєкт, що ґрунтується на кількісних та якісних індикаторах, який дає змогу порівняти прозорість і підзвітність ОМС, починаючи з 2017 року у великих українських містах. Хоча були зміни у методиці дослідження, особливо в 2022–2023 рр., та все ж результати є релевантними. Проєкт спрямований виключно на дослідження прозорості та підзвітності, тому не дає змогу оцінювати рівень демократичності локального політичного режиму в цілому. Індекси «прозорості» та «підзвітності» оцінюють від 0 до 100 балів, де 100 – це найвищий показник. У дослідженнях 2022–2023 рр. немає кінцевого балу, є лише категорія, до якої віднесли місто.

Таблиця 2

Динаміка індексів прозорості і підзвітності Києва, Львова, Одеси та Харкова згідно з проєктом “Transparent cities”/«Прозорі міста»

Місто	2020	2021	2022	2023
Індекс прозорості				
Київ	68,2	59,1 (ч. прозоре)	ч. прозоре (50–74%)	ч. прозоре (50–74%)
Львів	85,2	85,5 (прозоре)	прозоре (>75%)	прозоре (>75%)
Одеса	61,6	57,6 (ч. прозоре)	непрозоре (<49%)	ч. прозоре (50–74%)
Харків	48,9	52,7 (ч. прозоре)	не було заміру	непрозоре (<49%)
Індекс підзвітності				
Київ	19	29,5	не було заміру	не було заміру
Львів	22	33,3	не було заміру	не було заміру
Одеса	8	7,8	не було заміру	не було заміру
Харків	13	6,5	не було заміру	не було заміру

* «ч. прозоре» – частково прозоре

Джерело: Transparent Cities. Transparency International Ukraine.

Результати проєкту засвідчують, що в оцінці прозорості винятково Харків «перемістився» у категорію нижче: з частково прозорих міст до непрозорих міст. Окремо індекс підзвітності у 2022–2023 рр. не оцінювали. Втім до великої війни він був у декілька разів меншим, ніж індекс прозорості.

Наступні два важливі критерії функціонування локальних політичних режимів – це тривалість повноважень міських голів та голів місцевих адміністрацій. Під «тривалістю» ми маємо на увазі весь час при посаді, не обмежуючись виборчими каденціями. Міські голови традиційно зосереджують навколо себе багато питань щодо формування порядку денного у місті, хоча очевидно, що для цього їм потрібно мати постійну чи ситуативну підтримку у міській раді. Термін повноважень голів місцевих адміністрацій також важливий, адже за тривалий час керівники ОДА (в умовах війни ОВА) можуть зосереджувати політичні, адміністративні, фінансові та інші ресурси.

У випадку ж Києва ми наводимо дані лише щодо голови Київської міської державної адміністрації, оскільки за усталеною практикою її очолює обраний міський голова столиці.

З початку великої війни у столиці було утворено окремо Київську міську військову адміністрацію, яка займається забезпеченням оборони міста.

Таблиця 3

Тривалість повноважень чинних міських голів Києва, Львова, Одеси та Харкова, а також голів місцевих адміністрацій (ОДА/МДА)

Місто	Міські голови			Голови ОДА/КМА		
	Ім'я, прізвище	Поч. повнов.	Тривал. (місяці)	Ім'я, прізвище	Поч. повнов.	Тривал. (місяці)
Київ	В. Кличко	06.2014	123	В. Кличко	06.2014	123
Львів	А. Садовий	04.2006	221	М. Козицький	02.2020	55
Одеса	Г. Труханов	05.2014	124	О. Кіпер	05.2023	16
Харків	І. Терехов	12.2020	45	О. Синегубов	12.2021	33
	Терехов + Кернес	03.2010	174			

* Ми розраховували тривалість повноважень від початку обрання/призначення і до моменту дослідження (вересень 2024 р.), у місяцях. Показник заокруглювали до початку місяця, не важливо коли саме почали виконувати повноваження, тому можлива похибка на один місяць.

Джерело: власний розрахунок автора.

З наведеної таблиці можна зробити декілька висновків. По-перше, міські голови консолідували значну частину повноважень та ресурсів, що дало їм змогу тривалий час утримувати владу у містах, переобиратись на декількох місцевих виборчих циклах. У Харкові до тривалості повноважень І. Терехова можна додати терміни головування Г. Кернеса, оскільки перший є його «наступником». По-друге, всі чинні мери (якщо у Харкові рахувати І. Терехова спільно з Г. Кернесом) давно перші у своїх містах за тривалістю повноважень порівняно зі своїми попередниками. Це також вказує про посилення їхнього впливу. У Києві другим мером за тривалістю повноважень є О. Омельченко (96 місяців), Львові – В. Куйбіда (93 місяці), Одесі – Е. Гурвіц (67 місяців), Харкові – Є. Кушнар'єв (80 місяців). По-третє, з-поміж аналізованих міст глава держави від моменту повномасштабної війни змінював лише голову Одеської ОДА. Причому О. Кіпер є вже четвертим головою Одеської ОДА від лютого 2022 року. Тим не менше, голови ОДА у порівнянні із міськими головами виконують повноваження незначний термін.

У кожному з аналізованих міст міські голови покладалися на постійну чи ситуативну підтримку своїх ініціатив у міських радах зокрема й завдяки вагомому представництву власних політичних фракцій, яке було забезпечено за результатами місцевих виборів 2020 року. Політична партія В. Кличка «УДАР» отримала у Київській міській раді 30 мандатів (25%), «Об'єднання “Самопоміч”» А. Садового – 17 мандатів у Львівській міській раді (26,5%), «Довіряй ділам» Г. Труханова – 20 мандатів в Одеській міській раді (31%), «Блок Кернеса – Успішний Харків», лідером якої після смерті Г. Кернеса став І. Терехов, – 34 мандати (40,5%).

Міському голові Києва вдалось сформувати постійну більшість у міській раді завдяки співпраці політичних фракцій «УДАР» та «Європейська солідарність», яка зберігається й в умовах великої війни [6]. Найбільш гостро у раді надалі відчувається протистояння між В. Кличком і фракцією «Слуга народу».

У Львові до 2022 р. більшість у міській раді мали опозиційні до міського голови фракції: «Європейська Солідарність» та ВО «Свобода» (разом 32 із 62 мандатів). Та вже

після вторгнення РФ п'ять фракцій у міські ради сформували певну спільну позицію, хоча й із часом виникали нові суперечності [7].

Харківська міська рада від початку великої війни працює у дистанційному форматі. Г. Терехов забезпечує підтримку своїх ініціатив завдяки голосам депутатів від «Європейської Солідарності» або ж «Слуги народу» [8].

В Одеській міській раді до лютого 2022 р. більшість рішень приймалися завдяки узгодженості позицій фракцій «Довіряй ділам» та «Слуга народу», але з підкріпленням у різні моменти від «ОПЗЖ» чи «ЄС». Зараз ситуативна більшість стала крихкою зважаючи на фактичне зменшення кількості депутатів. За оціночними підрахунками у раді залишилось 47 із 64 обраних депутатів. Ситуативна більшість стала більш крихкою. Г. Труханов все більше розраховує на підтримку колишніх депутатів з «ОПЗЖ», крім цього потрібно ще декілька голосів від «ЄС» чи «Слуги народу». Та навіть у таких умовах міському голові Одеси вдається зберігати контроль над радою [9].

На зменшення фактичної кількості депутатів в Одеській міській раді суттєво вплинуло рішення про заборону проросійських партій, адже 24 депутатів було обрано від «ОПЗЖ» та «Партії Шарія» (37,5% від складу ради). Частина депутатів ід заборонених партій самостійно склали повноваження, а частина сформували нові депутатські групи, адже механізму їх відкликання з міської ради немає. У Харківську міську раду було обрано 26 депутатів від заборонених партій (31% від складу ради). Та на роботу ради це вплинуло значно менше ніж в Одесі. Найменше заборона проросійських партій позначалась на роботі Київської (12 депутатів від «ОПЗЖ», що становить 10% від складу ради) та Львівської міських рад (не було жодного депутата від заборонених партій).

Ми вже зазначили про терміни повноважень чинних мерів та голів місцевих ОДА/КМА. Крім того, тип відносин мерів міст із головами ОДА мають важливе значення на функціонування локальних політичних режимів. Вони визначають рівень співпраці/конфлікту по лінії «локальна влада – центральна влада».

Від початку президентської каденції В. Зеленського між центральною владою та Києвом були вкрай конфліктні відносини. Центральна влада шукала механізми того, як можна відсторонити В. Кличка від посади голови КМДА, однак такі не заважились на таке рішення. В умовах війни конфлікти часто посилюються. Це додатково зумовлено тим, що голів РДА у місті затверджує глава держави. Відповідно, В. Кличко не має на них достатнього впливу. У червні 2023 р. голови київських РДА навіть робили колективне звернення до мера столиці, щоби той відмовився від посади голови КМДА [10].

У Львові відносини між мером і головою ЛОДА М. Козицьким мають змінний характер – змінюються від конструктивних до напружених й конкурентних. Це проявляється через: 1) конфлікти центральної влади із А. Садовим; 2) регіональні амбіції М. Козицького, який має політичний вплив (очільник осередку партії «Слуга народу» в області), адміністративний вплив (голова ОВА), фінансовий вплив (батько, З. Козицький, засновник групи компаній «Західнадрасервіс», яка у топ-5 компаній в країні з видобутку газу та займається альтернативними джерелами енергії) [11]. Сама по собі партійна приналежність керівництва ЛОВА і ЛМР зрідка стає основою нових конфліктів. Керівництво Львівської ОВА підтримує ініціативи центральної влади, а керівництво ЛМР – ініціативи і заслуги А. Садового. М. Козицький, використовуючи підтримку центральної влади та свої розширені повноваження в умовах війни, подеколи є у вигіднішому політичному становищі, ніж міський голова Львова [12].

На початку повномасштабного вторгнення головою Одеської ОВА був соратник та однопартієць Г. Труханова – С. Гриневецький. Однак вже у березні 2022 р. його змінив

полковник М. Марченко. З травня 2023 р. головою ОДА було призначено О. Кіпера, який знову-таки більше зосереджений на виконавчих повноваженнях та не має політичних амбіцій для конкуренції із міським головою Одеси [13]. Окремо також треба оцінювати кримінальні провадження ВАКС на мера Одеси у справі «Краяну», оскільки це може послаблювати його політичний вплив.

Врешті, у Харкові випадки конфліктів між мером І. Тереховим та головою Харківської ОВА О. Синегубовим практично не фіксуються. Були лише незначні розбіжності щодо будівництва житла для ВПО, графіків виключення електроенергії та типу навчального процесу у школах. Харківська міська рада, обласна рада та ОВА заявляють про міцну співпрацю. Центральна влада зазвичай виступає із підтримкою І. Терехова [8].

Окремим блоком у дослідженні функціонування локальних політичних режимів ми виділяємо адаптацію стратегій розвитку міст (територіальних громад у контексті адміністративно-територіального устрою) до воєнних викликів. На жаль, стратегії розвитку у більшості випадків досі залишаються формальною складовою. Втім, поступово підхід до розроблення та реалізації стратегій розвитку змінюється. Цілком можливо, що у майбутньому вони відображатимуть консенсусне рішення міської влади, бізнесу та суспільства щодо розвитку локальних політичних режимів.

У Київській міській раді зараз ведуться дискусії щодо проведення до 2027 року стратегії прийнятої ще у 2011 році (у 2016 р. була прийнята у новій редакції). Додатково до цього документу у грудні 2023 року було ухвалено рамкову стратегію відновлення Києва. Львів також наразі послуговується стратегією прийнятою у 2012 році. Додатково в лютому 2024 р. прийнято документ, який визначає пріоритетні напрями розвитку міста в умовах війни. Одеса та Харків зовсім не мають діючих стратегій розвитку. В обох міста попередні документи завершили дію у 2022 році. Наразі в Одесі лише почали реалізацію проєкту інвестиційної стратегії «Одеса 5Т». Натомість Харків співпрацює із британським архітектурним бюро Лорда Нормана Фостера для складання нового генерального плану міста та ключових проєктів розвитку міста, які за словами міського голови будуть актуальними на 100 років уперед [14].

Кожне з аналізованих міст матиме потребу у формуванні та прийнятті нових і цілісних стратегічних документів, які вже будуть відповідати вимогам після 2027 року, краще узгоджуватись з державною стратегією регіонального розвитку й процесом євроінтеграції.

Економічна складова трансформації. Масштабні руйнування в ході війни змінюють характер економіки України. За підсумками 2022 р. спад ВВП становив 30,4% [4, с. 209]. За оцінками проєкту «Росія заплатить» від KSE Institute, станом на початок 2024 р. сума прямих збитків становить вже \$157 млрд. Рівень збитків у Харківській області становить \$30,2 млрд, а в Києві та області – \$11,2 млрд. У лютому 2024 р. Світовий банк оцінив загальну вартість відбудови та відновлення України у \$486 млрд. До цього додається складна демографічна проблема: за різними оцінками з України виїхало близько 5 млн осіб [15].

Серед аналізованих локальних політичних режимів від війни найбільше постраждав Харків. На початок 2024 р. збитки у місті сягнули \$10 млрд, населення міста зменшилось з 1,4 до близько 1 млн осіб. Унаслідок ударів РФ були знищені Харківський тракторний завод та ТРЦ «Караван», що належать «ДСН» О. Ярославського. За оцінками «Forbes», він втратив близько 70% активів. Сильні збитки отримав концерн «АВЕК» О. Фельдмана. У 2022 р. працювало менше третини їх ринку ТЦ «Барабашово». Менші збитки у промислової групи «УПЕК» А. Гіршфельда. У червні 2022 р. за рішенням НБУ було закрито «Мегабанк», який був одним із ключових банків області [8].

У Києві станом на початок 2023 р. проживало 3,5 млн осіб, а ще до великої війни було близько 3,9 млн осіб. Попри значні збитки Київ все-ж залишився діловим, фінансовим і промисловим центром країни. До лідерів найвпливовіших бізнес-груп Києва вже тривалий час належать Вадим Новинський, Рінат Ахметов, Петро Порошенко, Галина і Олександр Гереги, Юрій Косюк та інші. У 2023 р. СБУ арештувала понад 10,5 млрд грн активів В. Новинського і він потрапив від санкції РНБО [9]. Усі інші теж втратили частину активів, оскільки ведуть бізнес у межах всієї країни.

Львів зазнав найменше втрат у порівнянні з іншими аналізованими містами. Найбільше постраждала енергетична інфраструктура. З моменту війни Львів став логістичним хабом, у місто релокувалося близько 100 підприємств. У місті було створено Львівський оборонний кластер. Найбільші збитки понесли Г. Козловський та О. Свішов (Бюро економічної безпеки України почало справу через нелегальну торгівлю тютюновими виробами) [16]. Остаточний вплив втратили брати Дубневичі. Інші впливові бізнесмени теж мали збитки, адже падіння торкнулось всіх сфер [7].

Одеса найбільше постраждала у сферах портового бізнесу, суднобудування і сфери послуг. Збитки мали фактично всі ключові великі бізнеси у регіоні: група «ТАС» (С. Тігіпко), група «ТІС» (О. Федоричев, Є. Гребенніков), Група «Кадорр» (А. Ківан), «Таврія-В» (Б. Музальов), компанії з житлової і комерційної нерухомості В. Галантернік тощо.

Отож, великий бізнес, а особливо фінансово-промислові групи (ФПГ), у кожному з аналізованих міст через повномасштабну російсько-українську війну зазначали суттєвих втрат. Це безпосередньо впливає на функціонування локальних політичних режимів: вплив ФПГ зменшується, натомість зростає роль середнього бізнесу котрий більше зацікавлений у формуванні інклюзивних економічних та політичних інститутів.

Також у результаті інфляції зменшується й розмір міських бюджетів. За підсумками 2023 р., у порівнянні з 2021 р., міський бюджет Харківської територіальної громади у доларовому еквіваленті (якщо розраховувати валютний курс на кінець року) зменшився на 23,5%, Києва – 18%, Одеси – 16,5%, Львова – 0,8% [17, с. 162–164]. За таких умов формування публічних політик у локальних політичних режимах починає більше залежати від зовнішніх факторів. Робота з міжнародними партнерами для залучення інвестицій та процес євроінтеграції вимагають більшої відкритості локальних політичних режимів, кращого контролю та прозорості у використанні коштів.

Суспільно-політична складова трансформації. Від початку повномасштабного вторгнення РФ українське суспільство продемонструвало великий рівень стійкості, консолідації та самоорганізованості. Це зруйнувало прагнення агресора, змусило міжнародних партнерів почати більше підтримувати Україну [5, с. 30]. Більше 75% організацій громадянського суспільства змінили або ж розширили напрями своєї роботи, зважаючи на воєнні виклики. Рівень залучення до волонтерської діяльності зріс із 25% (на початку 2014 р.) до 60-80% в умовах великої війни. У суспільстві посилюються «здорові» процеси щодо посилення запиту на демократію, готовності до її захисту, відмови від чвар і зростання інституційної довіри [4, с. 28–29, 37].

Для оцінки зміни суспільно-політичних настроїв у Києві, Львові, Одесі та Харкові під впливом повномасштабної війни ми використали дані, які отримані з всеукраїнських муніципальних опитувань IRI [18]. Цей проект триває із березня 2015 року та єдиний, що охоплює всі міста обласні центри і Київ. У 2022 році опитування не проводили. Найбільш важливі зміни у настроях ми відобразили у таблиці нижче.

Таблиця 4

**Зміни суспільно-політичних настроїв під впливом повномасштабної війни
у Києві, Львові, Одесі та Харкові за результатами всеукраїнських
муніципальних опитувань від IRI**

Місто/Час опитування	2018, лютий	2019, жовтень	2020, лютий	2021, червень	2023, травень	2024, травень
Запитання: як Ви вважаєте, в цілому, справи у Вашому місті йдуть у правильному чи неправильному напрямку? Відповідь: у правильному напрямку						
Київ	35%	35%	33%	38%	60%	43%
Львів	47%	58%	44%	56%	65%	52%
Одеса	35%	45%	41%	40%	53%	44%
Харків	55%	70%	59%	53%	63%	62%
Запитання: наскільки Ви схвалюєте чи не схвалюєте діяльність міського голови? Відповідь: цілком та швидше схвалюю						
Київ	41%	32%	36%	49%	59%	43%
Львів	54%	45%	45%	59%	49%	38%
Одеса	68%	54%	48%	58%	47%	53%
Харків	75%	72%	69%	59%	86%	80%
Запитання: наскільки Ви схвалюєте чи не схвалюєте діяльність міської ради? Відповідь: цілком та швидше схвалюю						
Київ	22%	26%	30%	40%	46%	35%
Львів	39%	43%	40%	51%	47%	40%
Одеса	52%	47%	41%	52%	35%	42%
Харків	63%	66%	61%	59%	73%	66%
Запитання: наскільки Ви схвалюєте чи не схвалюєте діяльність обласної державної військової адміністрації? Відповідь: цілком та швидше схвалюю						
Київ	8%	17%	15%	21%	49%	26%
Львів	24%	44%	30%	33%	50%	30%
Одеса	26%	27%	29%	29%	37%	31%
Харків	37%	60%	45%	39%	65%	40%
Запитання: якби Україна могла стати членом тільки одного міжнародного економічного союзу, це слід було би зробити з: Відповідь ЄС						
Київ	57%	62%	58%	65%	87%	73%
Львів	86%	83%	82%	86%	95%	91%
Одеса	38%	31%	33%	32%	66%	49%
Харків	32%	42%	37%	39%	77%	61%
Запитання: якби сьогодні відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? Відповідь: За вступ України до НАТО						
Київ	49%	58%	59%	61%	80%	70%
Львів	80%	78%	80%	81%	92%	87%
Одеса	29%	23%	29%	28%	53%	43%
Харків	28%	29%	32%	33%	62%	55%

*Джерело: результати всеукраїнських муніципальних опитувань від IRI

З результатів опитувань можна зробити декілька базових висновків: 1) війна консолідувала жителів у містах, хоча рівень оптимізму щодо майбутнього у 2024 р. почав падати; 2) рівень схвалення діяльності міського голови дещо вищий, ніж міської ради, крім

міста Львова, де показники практично ідентичні; 3) рівень схвалення діяльності міських голів суттєво вищий, ніж голів ОДА (показники по Києву не релевантні); 4) у порівнянні з 2021 р., у 2024 р. тільки у Харкові зберігався вищий рівень схвалення діяльності міського голови; 5) після вторгнення РФ рівень підтримки вступу до ЄС в Одесі та Харкові зріс практично вдвічі, але в 2024 р. показники почали зменшуватися.

У Києві, Львові та Одесі 72-75% відповіли, що для депутатів міських рад ключовим фактором у прийнятті рішень є самозбагачення. Тільки у Харкові цей показник становив 55%. Цікавим також є питання можливості переобрання чинного мера на майбутніх виборах: у Харкові за це виступають 65% респондентів, в Одесі – 35%, Києві – 25%, Львові – 14%. У питаннях відбудови респонденти в кожному місці надали пріоритет тому, що краще відбудова буде тривати довше, але все-ж передбачатиме впровадження «зелених» технологій, модернізацію (69-79%).

На зменшення підтримки євроатлантичної інтеграції в Одесі за один рік варто звернути увагу в першу чергу, бо це може мати вкрай негативні наслідки. Опитування Центру Разумкова на замовлення редакції «ZN.UA» у червні 2024 р. показало, що 60% жителів півдня вже готові до переговорів з РФ, а 39% готові підтримати нейтральний, позаблоковий статус заради завершення війни [19]. Як зауважив В. Котигоренко, російсько-українська війна підважила, проте остаточно не спростувала стереотиповані і міфологізовані уявлення про українську націю як розколену й дезінтегровану або недосформовану. Після 24.02.2022 року українська нація відбулася як спільнота, що об'єднує громадян держави всіх національностей, різних мовних, культурних, релігійних та інших переваг. Тому важливо знову не допустити появи розколів по лінії «західноукраїнська ідентичність – східноукраїнська ідентичність» [4, с. 488–492].

У масштабі країни близько 62% громадських активістів зазначають, що у відношенні з ОМС є проблеми з інформацією та комунікацією, а ще 34% виділяють проблеми у використанні інструментів громадської участі. До цього достеменно негативна тенденція зменшення довіри до телемарафону [4, с. 250–251, 403]. Своєю чергою, дослідження руху «ЧЕСНО» показали, що у Києві, Львові, Одесі та Харкові популярними засобами для отримання інформації є анонімні телеграм-канали. У Києві три найбільш телеграм-канали мають понад 500 тис. аудиторії [20]. У Харкові – два телеграм-канали з такою аудиторією, причому один російськомовний [21]. В Одесі теж два, але обидва вже російськомовні [22]. Тільки у Львові анонімні телеграм-канали мають меншу аудиторію [23]. Проблема зростання популярності анонімних телеграм-каналів стає загрозою не тільки для локальних політичних режимів, адже вони можуть спотворювати комунікацію, але це одночасно й пряма загроза національній безпеці країни.

Висновки. Загалом у дослідженні виявлено, що в умовах повномасштабної російсько-української війни локальні політичні режими Києва, Львова, Одеси та Харкова істотно трансформуються в політичному, економічному та суспільному контекстах. Ці зміни варто аналізувати і враховувати й надалі, зокрема у контексті продовження реформи децентралізації влади, процесу євроінтеграції і формування ефективної регіональної політики вже зараз, адже інститути та правила гри, що формуються в умовах війни, матимуть інституційний вплив на повоєнні зміни.

Примітно, що рівень демократизації аналізованих локальних політичних режимів зменшився, адже він залежить від змін режиму у загальнонаціональному контексті. З одного боку, ми не можемо окреслити рівень змін у кількісному вимірі, але, з іншого боку, окреслили кілька тенденцій трансформації локальних режимів.

По-перше, міські голови Києва, Львова, Одеси та Харкова продовжують відігравати ключову роль у формуванні порядку денного режимів головно завдяки накопиченим ресурсам тривалого перебування при владі. Вони надалі можуть забезпечувати постійну чи ситуативну підтримку стратегічних рішень у міських радах, але в умовах війни це робити складніше. Найбільший рівень конкуренції з центральною владою – у Києві та Львові.

По-друге, вплив фінансово-промислових груп поступово зменшується. За умов зменшення ресурсів великого місцевого бізнесу, зменшення власних бюджетних ресурсів громад і великих потреб у повоєнній відбудові локальні режими просто змушені налагоджувати все більше і більше контактів з міжнародними фондами, створювати умови для залучення іноземних інвестицій. Для цього буде велика потреба в оновленні стратегічних документів розвитку міст вже від 2027 року.

По-третє, найбільші суспільно-політичні зміни відбулись в Одесі і Харкові. Особливо це стосується бачення майбутнього розвитку, євроатлантичної інтеграції, хоч за останній рік підтримка цих намірів падає. Цей фактор потрібно враховувати вже зараз, адже не можна допустити майбутніх розколів по вже старих суспільно-політичних поділах. Рівень суспільної підтримки демократичного розвитку країни залишається на високому рівні і цей ресурс треба акумулювати, щоб забезпечити ефективну післявоєнну відбудову.

Список використаної літератури

1. Рішко С. Трансформація локальних політичних режимів в Україні після російсько-української війни: основні гіпотези. *Теоретичні та практичні аспекти політичного розвитку в Україні і світі в умовах повномасштабної російсько-української війни* : зб. статей і тез. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. С. 190–197.
2. Рішко С. Деформація локальних політичних режимів в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики* : зб. статей і тез. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. № 8. С. 184–191.
3. Рішко С. Сценарій розвитку локальних політичних режимів у варіанті дорожньої карти поступу децентралізації в Україні до 2027 року. *Наукова конференція філософського факультету* : зб. тез. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. № 21. С. 208–212.
4. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни / за ред. О. Рафальського та О. Майбороди. Київ: ППіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
5. Російсько-український конфлікт: від повномасштабної війни до вирішення конфлікту і повоєнного відновлення / за ред. Ю. Якименка. Центр Разумкова, 2023. URL: <http://surl.li/qmwtrc> (дата звернення: 15.09.2024).
6. Робота політичних партій Київської міської ради в умовах воєнного стану. *ОПОРА* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/sxviuq> (дата звернення: 15.09.2024).
7. Політична мапа Львівської області. *ОПОРА* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/jhikoі> (дата звернення: 15.09.2024).
8. Політична карта Харківської області: тенденції двох років війни. *ОПОРА* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/qxzska> (дата звернення: 15.09.2024).
9. Імуш В. Одеські розклади: ситуативні союзи, міцні альянси та перспектива посунути Труханова. *Думська* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/zxsgpf> (дата звернення: 15.09.2024).
10. Політична мапа Києва. *ОПОРА* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/whjdsb> (дата звернення: 15.09.2024).
11. Бодняк О. Фірма Зіновія Козицького увійшла у топ-5 приватних газовидобувних компаній України. *ZAXID.NET* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/urlqmu> (дата звернення: 15.09.2024).

12. Політична мапа Львівської області на 2023 рік. *ОПОРА* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/dhzsee> (дата звернення: 15.09.2024).
13. Рвачова А. Під час війни з'ясувати стосунки недоречно, – голова ОВА про комунікацію з мером Одеси. *Новини.LIVE* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/euigji> (дата звернення: 15.09.2024).
14. Якушко О. Новий Генплан Харкова визначить життя міста на 100 років вперед – Терехов. *Об'єктив* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/bmvwxu> (дата звернення: 15.09.2024).
15. Прищепя Я., Матвіїшина Г. Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає – директорка Інституту демографії. *Суспільне новини* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/hfdvhi> (дата звернення: 15.09.2024).
16. Дуляба Н. Винниківська тютюнова фабрика є лідером нелегальної торгівлі в Україні, – дослідження. *Львівський портал* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/qruclv> (дата звернення: 15.09.2024).
17. Рішко С. Децентралізація влади та її значення для розвитку локальних політичних режимів в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології. Наукове фахове видання*. Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2024. № 46. С. 158–166.
18. Дев'яте всеукраїнське муніципальне опитування. *IRI* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/clzhdw> (дата звернення: 15.09.2024).
19. Ведернікова І. Війна чи мир. Українці хочуть повернути кордони 1991 року, але чийми руками? Результати соціологічного дослідження. *ZN.UA* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ydkdho> (дата звернення: 15.09.2024).
20. Лікар А. Сіра зона політичної реклами. Інтерв'ю Кличка із кратера від «Кинджалу» та Telegram-канали Києва. *ЧЕСНО* : веб-сайт. URL: <https://www.chesno.org/post/5954> (дата звернення: 15.09.2024).
21. Левчак О. Яка ціна реклами у найпопулярніших Telegram-каналах Харкова? *ЧЕСНО* : веб-сайт. URL: <https://www.chesno.org/post/5898> (дата звернення: 15.09.2024).
22. Ланцман О. Сіра зона політичної реклами. Кого піарять одеські Telegram-канали? *ЧЕСНО* : веб-сайт. URL: <https://www.chesno.org/post/5935> (дата звернення: 15.09.2024).
23. Левчак О. Сіра зона політреклами: що пишуть про Садового Telegram-канали Львова? *ЧЕСНО* : веб-сайт. URL: <https://www.chesno.org/post/5940> (дата звернення: 15.09.2024).

THE IMPACT OF THE FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE FUNCTIONING OF LOCAL POLITICAL REGIMES IN KYIV, LVIV, ODESA, AND KHARKIV

Stepan Rishko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article analyzes the impact of the full-scale Russian-Ukrainian war on the transformation of the local political regime (their political, economic, and social components) in Kyiv, Lviv, Odesa, and Kharkiv. It examines the impact of changes in the political regime at the national level on local agenda-setting in cities, summarizes regime changes in terms of transparency and accountability, and notes the influence of mayors' terms of office on the functioning of local political regimes. Changes in the functioning of the city councils of Kyiv, Lviv, Odesa, and Kharkiv are outlined, and the impact of big business and socio-political views in the cities is investigated. Attention is focused on how institutional characteristics and wartime norms will influence postwar reconstruction, democratization, and the continuation of decentralization reforms. It has been proven that the mayors of Kyiv, Lviv, Odesa, and Kharkiv remain the key actors

in the public policies of their cities due to the accumulation of political, administrative and financial resources during their long tenures. It is shown that mayors find it more difficult to maintain a constant or situational majority in city councils due to the reduction in the number of council members and factors influencing them. The author also noted that cities need to develop new postwar reconstruction strategies in the context of shrinking local budgets due to inflation, while local businesses have lost a significant portion of their capital as a result of the war. Additionally, changes in socio-political views in Kyiv, Lviv, Odesa, and Kharkiv have been highlighted. It is argued that at the beginning of the war, city residents demonstrated a high level of consolidation, which helped them to endure. However, the level of support for both central and local authorities is gradually declining, and the socio-political demand for further democratization and decentralization of power will remain crucial for regime change and transformation.

Key words: political regime, local political regime, Russian-Ukrainian war, democratization, decentralization.